

hassa. Ha e második élet után sem javult meg s szíve könnyűnek ítéltetett, akkor végleges megsemmisüléssel sujtották.

Halhatatlanság volt az erényes élet jutalma. De csak a boldogság volt örökkévaló, a büntetés csak ideiglenesen tartott s örök megsemmisülésben végződött, a mitől az egyiptomiak mindennél jobban rettegetek. Ez a tan átment a koptok primitív keresztény hitébe is, kik szerint magának a Sátánnak is meg kellett halnia bűnhődése végén. Ellenben a kárhozatba lökött lelkek bejuthattak a paradicsomba s haláluk után is fölvehették a keresztséget. Gyötrelmeik is néha enyhültek, így szombaton és vasárnap s Mihály arkangyal napján, s az arkangyalnak a Tartarus mély vizébe mártott szárnyaiba kapaszkodva, följuhattak a paradicsomba.

Ebben állt az egyiptomiaknak a lélekről való tana, mely szerint a lélek sem halhatatlan természeténél fogva. A lélek materialitásában való hitet bizonyítja Amelineau felfogása szerint nemcsak az, hogy testileg kellett a legfőbb ítélőszék előtt megjelennie, de bizonyítja az I. Sėti sírja tanúsága szerint az is, hogy föl lehetett falatni vagy lefejezni. Ez a felfogás már finomodott később azzal, mely a lélek egyik jutalmául, mint láttuk, azt tartotta, hogy tetszése szerinti metamorphosisokon mehet keresztül, pl. fecskévé, phönix-szé lehet. Az illanó madár képe már immaterializálta a lélek kezdetleges, durva fogalmát, s még inkább az a jutalma a léleknek, mely képesítette nappali időben is a megjelenésre. Tehát a lélek otthagyhatta az alvilágot s megjelenhetett a földön még nappal is; ehhez kétségkívül láthatatlannak kellett lennie. Nem az a megjelenés hát ez — mondja Amelineau — melynek képességével a másodlány is bírt a maga szűk körében, sírjától lakásáig, hol kertjében sétálhatott, lakomákat adhatott. A lélek ily közönséges megjelenésekben nem talált örömet, sokkal magasabb szellemi életet élt, s ebben lényegesen közeledett már a keresztény theologia felfogásához.

* * *

Archives de l'anthropologie criminelle et de criminologie.
1894 mai 15. Nr. 51.

Tartalma a füzetnek:

1. *Tarde*: „Les crimes de haine“. Sociologiai szempontból foglalkozik azzal a figyelemreméltó jelenséggel, hogy míg

néhány évvel ezelőtt még világosan észlelhettük, miként szorítják ki lassan az erőszakos bünteteket a fondorlatos büntettek, a boszúérzettől vezetett emberölést az anyagi haszonért való emberölés, addig egy idő óta ez áramlatot egészen visszafordulni látjuk, a legszervezettebb vendetta csinál propagandát megint a gyűlölettől sugalt büntényeknek. Célzás ez az anarchismusra, melyet Comte Ágost már 1839-ben előre látott, mert „Philosophie positive“-jában több helyen mutatja ki a szoros kapcsolatot a forradalmi szellem között, honnan korcs nemzedékünk kikelt, és az ultra-individualista szellem között, mely Rousseau nyomán a természeti állapotra való visszatérést hirdeti.

Constatálhatónak tartja Tarde, hogy valamint az egyéni vagy collectiv önzés napról napra gyarapszik minden osztálynál, daczára a társulás szaporodó formáinak, éppen úgy az egyéni vagy collectiv gyűlölség is megdöbbenő mértékben mutat emelkedést. Különösen a francia viszonyokra czélozva, találóan jegyzi meg, hogy bárkinek legyen valami sérelme valakivel szemben, féltékenység, sértés, rágalom — ha elsüti revolverét, hogy lecsilapítsa boszúvágyát, biztos lehet a fölmentésről.

Az egoismus ezen nagyra növekedésének okát keresve, Tarde azt egyfelől a szükségletek, az élet ezernyi mesterkélt csábjá megszorodásában s másfelől ugyanakkor a hit, az eszmény, a társadalom emez erőadó kapcsai meggyengülésében hiszi rejleni. Nem mintha okvetlenül szükséges volna, hogy ez a hit, ez az eszmény valami földöntúli czélra irányuljon; banálítás azt mondani, hogy a munkás azért követeli részét a földi javakból, mert nem hisz a mennyekben. A régi rómaiak és görögök sem sokat törődtek az elyseumi mezőkkel s mégis nagy dolgokra, tiszteletreméltó erényekre voltak képesek: odaadásra, önfeláldozásra, lemondásra, mert az állam, a dicsőség, a szabadság eszménye lelkesítette őket. A modern lelkek előtt azonban a hazafiságon kívül nincs más eszmény. Jőjjön egy világpolgárius áramlat, a mely a haza eszméjét meggyöngíti a szivekben, s nem marad utána egyéb, mint az emberi társaság szétmorzsolódása egymással harczot folytató egyesekre. Innen az, ha minden magasabb, összetartó aspiratió hiján a szükségletek complicatiója létrehozza egyfelől az egoismust az elégedettségnél, másfelől a vak gyűlöletet a kétségbeesetteknél.

Rátér aztán Tarde az utóbbi évek nagy port vert esemé-

nyei, az aygues-mortes-i zavargásokra, az anarchista rémtettek, Vaillant, Leauthier merényleteire, hibáztatja az esküdtsékek verdíctjeit s a társadalmi védekezésnek eddigi rendszerét, mely nem elég hatályos a szenvedélyektől tüzelt anti-socialista támadás visszaverésére, s megjósolja, hogy ha az anarchista büntettek epidemiája fenyegetőbb mérveket öltene, a társadalom okvetlenül arra lenne kényszerítve, hogy maga is retrograd útra térjen, visszamenjen a primitív századok büntető eljárásáig, a túszfogásokig s a katonai megtorlásokig.

2. *J. Gouzer*: „Theorie de crime“. E tanulmányban a szerző a büntett keletkezését nyomozza, annak benső törvényei szerint. Lombrosóhoz csatlakozva, elfogadja, hogy úgy a congenitális, mint a szerzett anomáliának megvan a maga szerepe az emberi cselekedetek eltérítésében azok normalis útjától, mindazáltal ezek csak többé-kevésbé kedvező körülmények lehetnek tetteik létrehozásánál; a talaj, melyből a bűnös tett kisarjadzik, egészen más. Ez a talaj. Gouzer felfogása szerint, a társadalom. Ha a társadalom nem léteznék, a büntett üres szó maradna. A nemzetek közti viszonyok világosan mutatják, milyenek lennének az egyesek közti viszonyok is a társadalom kötelékén kívül. Nem lenne sem jó, sem rossz, sem erény, sem bűn, csak haszon és kár.

Bizonyítgatja azután Gouzer, hogy az anormális nem azonos jelenésű a bűnösrel. Vegyünk egy megfontolatlan, izgatott, vagy éppen iszákos embert. Bizonyos, hogy ez az ember, ha cselekvésre kényszerítik, úgy fog viselkedni, a mint jelleme magával hozza. Ha verekednie kell, hévvel, tüzzel verekszik; de viszont ha nem cselekedetről van szó, azt ugyanazzal a lelkesültséggel fogja véghez vinni. Semmiben sem különbözik az úgynevezett normális embertől, mint abban a hajlamában, hogy messzebb ragadtatja magát ennél, ugyanazon indítóokok hatása alatt. Könnyebben túllép a megengedett határán, de viszont könnyebben szárnyal fel bizonyos emelkedettségre is.

Ellenben az úgynevezett normális ember is bír bizonyos kielégítésre váró szükségletekkel és szenvedélyekkel. Már most két dolog állhat elő. Vagy rendelkezik azon eszközökkel, melyekkel ezeket tisztességgel kielégítheti, vagy nélküli azokat. Ismét aztán, ha az ember és kívánsága tárgya közt akadály merül föl, csak két dolgot lehet képzelni: vagy azt, hogy szükségletei és szenvedélyei kevésbé erősek az akadálnál s akkor megfékezheti

azokat, vagy azt, hogy erősebbek az akadályoknál s akkor túlteszi magát rajtok.

Ily szempontból véve a dolgot — folytatja Gouzer — el lehet mondani, hogy nincs ember, a ki a büntett elől védve lenne. Mindenki elbukhatik, mindenki ugyanannyi jóra képes, mint rosszra, s minél erősebb egyikben, annál erősebb lehetne a másikban. Adandó esetben a kik legelőbb készek a jóra, lennének legelsőek a rosszban is. Az ember éppen jó tulajdonságai fogyatkozásaival bír. Ez nem azt jelenti, hogy bármelyikünk cselekedeteiben ugyanannyi lenne a jó, mint a rossz, csak azt, hogy a lehetőség mindkét irányban ugyanaz.

Bertillon, Henry Coutagne és Lacassagne-nak néhány bűnetből merített terjedelmesebb orvosrendőri és szakértői véleményes jelentése után, dr. *Rouby* szolgál a füzetben néhány érdekes documentummal az elmebeteg büntettek kérdéséhez, psycho-pathologiai alapon. Négy osztályba sorozza általán a büntetteket; 1. olyanokra, a kik teljesen ép elmével rendelkeznek; 2. a kik korlátolt beszámíthatósággal bírnak; 3. elmebeteg büntettekre az épelméjűség látszatával; 4. elmebeteg büntettekre, kiknek megzavarodottsága kétségtelen.

E négy kategória közül ezúttal csak a harmadik csoportba tartozókkal foglalkozik, a milyen öt állott keze alatt, mindannyi gyilkossági mániában szenvedő, azzal az érdekes sajátossággal, hogy azokat akarták meggyilkolni, a kiket szerettek; kettő gyermekeit, kettő feleségét, egy pedig atyját.

Ketteje ezeknek teljes világos tudatával bírt rögeszméje borzasztóságának, s kétségbeesve védekezett is ellene. Imádták gyermekeiket, s készek lettek volna bármire is, csakhogy a kísértéstől meneküljenek. Másik kettő alternative volt erkölcsileg hangolva; olykor szerették feleségeiket, máskor pedig halállal üldözték őket. Egy végre a legjelentéktelenebb ok miatt akarta apját megölni.

Az első eset egy anyáé, ki rajongásig szerette gyermekeit, de mégis el akarta vágni nyakukat. Értelme teljesen világos volt, csak egyetlenegy rögeszme zavarta meg: az ölés vágya. Ha egy kést látott, valami ellenállhatlan ösztön hajtotta, hogy megragadja s gyermekeibe döfje. Ugyanezt az ellenállhatlan ingert érezte gyakran férjével szemben is, ha mögötte állt, míg ez dolgozott. Valami egyre ösztökölte, hogy felkapjon egy szerszámot s lehajló

férjét főbeüsse. Különös, hogy ez a rögeszme mindig csak éles, vágó- vagy szűrőeszközhöz maradt kötve; késhez, baltához, törhöz; sohasem jött volna eszébe, hogy gyermekeit doronggal üsse le, megmérgezze, vagy megfojtsa.

A második elbeszélte eset egészen hasonló az elsőhöz, azon különbséggel, hogy itt a gyilkolás ösztönét a patientsben először meggyilkolt nővére hullája ébresztette fel, a kit férje részegségében agyonütött. A gyilkos halál helyett csak pár évi fegyházzal lakolt, s ez az áldozat fivérébe mély boszúérzetet oltott. Mikor aztán sógora kiszabadulván, végkép máshova költözött, a beteg véres gyűlölete más tárgy híján egyszerre az ellen fordult, kit legjobban szeretett: saját kis leánya ellen. Pedig imádta leánykáját, kényeztette, óvta mindentől, de mégis meg akarta ölni. Sokszor próbálta leküzdeni iszonyú rögeszméjét, de hiába, nem bírta legyőzni, valami ellenállhatlanul hajtotta, úgy hogy kénytelen volt felébredni feleségét, hogy vigye el közeléből a gyermeket. Csak a gyermek távozása csillapíthatta le némileg.

Máskor ismét gyilkossági mániája célját változtatta, felesége ellen fordult, miután két héten át nem látta leánykáját, de másnap mindjárt visszatért eredeti tárgyára s a mellett bizarr ötletét úgy képzelte, mintha az baloldalan, a máj táján székelne s onnan izgatná agyát a tett végrehajtására.

Fölveti Rouby a kétségkívül érdekes kérdést, hogy ha e maniakus betegnek sikerült volna mindjárt eleinte, a mint tervezte, sógorát megölni, kétségkívül elítélték volna. Egyetlen orvos sem következtetett volna elmekeóros állapotra nála, s így enyhítő körülményekre vagy beszámíthatlanságra sem. Pedig betegségének későbbi lefolyása elvitázhatatlanná teszi, hogy már sógora meggyilkolásának szándéka sem eredt szabad elhatározásából.

„Többször előfordul — jegyzi meg Rouby — semmint hinnők, hogy a büntett nem egyéb, mint az elmekór első symptomája. Vétkeket hisznek büntetni, pedig csak korlátolt elhatározású beteget sujtanak.“ Hozzáfűzi e megjegyzéséhez, hogy vajjon ily esetekben, ha bebizonyul, hogy az elkövetett büntett az elmekór befolyása alatt követtetett el, nem volna-e méltányos a bűnper revíziója, hogy legalább, ha szabadsága nem, becsülete legyen visszaadható a szerencsétlen elítéltnek és családjának?

Röviden érinthetjük a harmadik esetet, mely egy V. nevű patientsről szól, ki nagy vadász létére, a ki mindaddig semmitől

sem félt sem éjjel, sem nappal, két év óta nem mehet át egy erdőn a nélküli, hogy kimondhatlan rettegést ne érezne. Megáll az erdőszélen, nem mer belépni sokszor órákig, s ha mégis elszánja magát, arczára halálsápadtság ül, haja égnek mered. Pedig nincs mit félnie, se vadtól, se gonosztevőtől. Valami titokzatos ejti rettegésbe, a halált sejti háta mögött, készen őt lesujtani. Ez a lelki állapot tart vagy három hétig, azután hirtelen nyom nélkül eltűnik.

Vadászat közben ha elejt egy madarat, fél fölvenni, habozik, hozzálép meg hátrál, lábát ráteszi, hogy ne lássa, így küzd magában percekig.

Tulajdonképeni öldöklési mániája azonban neje ellen irányul, kire féltékeny. Egész éjeken át látja, a mint késsel kezében kergeti őt szobáról szobára, vagy pedig ujját puskája ravaszán nyugtatva veszi czélba.

Kétségtelen itt is, hogy ha V. a büntettet elkövetve, bíróság elé állítottatott volna, a kérdésekre teljes értelmességgel válaszolt, tettét féltékenységgel indokolta volna, s orvosi vizsgálat nélkül súlyos és beestelenítő büntetés lett volna sorsa.

Főlemlítjük még a füzetből a normális vagy eltérő agy-functiók tekintetében nyitott enquete eredményeit összefoglaló rovat néhány érdekes adalékját, melyek különösen a visualismus szerepét világítják meg a fogalomképzésnél, a sexualis inversio egy esetének autobiographikus leírását folytatólag, valamint két orvos egykori circusi clown, Busseuil volt. Tanulságos pszichologiai és erkölcsi tanulmány ez, mely rámutat arra a kérkedő cynismusra, mely az elítéltet jellemzi, ki „bátran akar nagyszámú nézősereg előtt meghalni“. Mindamellett a két jelentés megegyezik abban, hogy a látványban hiányzik minden emelkedettség. „A hajnali kivégzés, a látást elfogó katonai cordonnal, a feladatukat szégyenelni látszó hóhérokkal — csak egy új, takargatott büntett benyomását kelti. Ha a kivégzés által a tömegre akarnak hatni s feltartóztatni a gyilkos karját, akkor a legvégső igazságszolgáltatásnak fényes nappal kell történnie, emelt verpadon, bizonyos apparatussal, mely elfödje a szertartásban azt, a mi benne megbotránkoztató és nemtelen“.

Még érdekesebbek *Leon Blanc* dr. észleletei az elítéltek annyit dicsért bátorságáról. Ő ebben nem bátorságot lát, hanem

csak konok érzéketlenséget, az érzések mély perversióját; mint a hogy egy hysterikus elszenvadni képe s a szúrást egészen fájdalom nélkül. úgy ezek az elvetemült bűnösök is, kik nevetségesen csekély előnyért kockáztatják életöket, nem törődnek bűneik következményeivel, saját sorsuk épp oly kevésé aggasztja, mint áldozataik sorsa. Az élet, még saját életük is, keveset nyom előttük, s az erkölcsi érzék ugyanazon hiánya, mely képtelenné teszi őket becsületos kenyérkeresetre, a kivégzés borzalmasságának érzetét is kiirtja belőlük.

* * *

A „*Nouvelle Revue*“ ez évi július elseji számában figyelemreméltó tanulmányt találunk *Charles De Müry* gróf tollából a „Politika lélektanáról“ („*Esquisse de psychologie politique.*“) A tárgy valóban érdemes a kifejtésre, mert a gyakorlati politika tárgya az ember, embertársához való viszonyában, tehát az emberi természet közös elemei, gyarlóságai és erényei, érdekei és vágyai döntően hatnak be a gyakorlati cselekvés rugójára. Itt természetesen a politikát nem tudományos értelemben kell értenünk, hanem mint a közügyek vezetésének tényleges módját. De nyilhatik-e épp azért az emberi lélek tanulmányozására hálásabb tér, mint az a roppant mező, melyen annyi ember, annyi elmélet áll harczban, melyen az incidensek oly gyorsan váltják fel egymást, s a jó és rossz szándok annyi alkalmat talál érvényesülésére. A politikai harcztéren valóban oly nagy érdekek vannak lekötvé, tárgyaikban, eredetükben annyira változók, hogy nem is lephet meg, ha azok a lélekre igen bonyolult fluctuációk bélyegét nyomják.

Szabad és demokratikus társadalomban az események rohamosabbak levén s a politikával foglalkozók is számosabbak, mint egy absolut fejedelem által kormányzott vagy aristokratikus államban, nagyon természetesen a jellemeknek is nagyobb sokfélesége, több nagy eszme és több közönséges cselszövény köti le figyelmünket. Nem szorul semmi bizonyításra, hogy a közeleti szereplés leghathatósabb rugói minden időben a nagy-ravágyás és személyes érdek voltak, csupán az utak mások, melyeken át különböző időkben célját érhetni reméli, a szerint a mint a nép vagy egyesek souverainitása az, a melynek bizalma megnyeréséről van szó.